

Demonstration inför Nämnden för Statens trofé-samling, utförd den 10 februari 1959 av fil.lic. Arne Danielsson.

Ryska troféer tagna år 1656 vid Riga.

I samband med Nämndens ^{senare} sammanträde den 10 december 1958 hade jag förmånen att för Herrarna demonstrera ryska fälttecken tagna under Karl XII:s tid, närmare bestämt Moskvastrelitsernas fälttecken från slaget vid Saladen år 1703.

I dag skall några av de ryska troféerna från tiden före Karl XII behandlas. Vi förflyttar oss till år 1656, till Riga, det svenska stormaktsväldets största stad. Sedan den 21 augusti hade staden hållits belägrad av den ryska huvudarmén - c. 100.000 man - under tsar Alexej Michailovitjs eget befäl, då tidigt på morgonen den 2 oktober svenska trupper och frivilliga stadsbor under Magnus Gabriel De la Gardies överbefäl gjorde ett kraftigt utfall. Därvid erövrades från de överrumplade ryska förbanden 17 fanor. Utfallets lyckade resultat påskyndade tsaren att upphäva belägringen. Den 5 oktober lämnade den ryska armén Riga.

De erövrade fanornas utseende framgår av två, varandra sinsemellan kompletterande, akter från år 1656 i Riksarkivet, dels "Designation uppå dhee ehröfradhe fahnor..", dels "^{Grundk} ~~Kündtliche~~ Relation von Belagerung der Königl. Hauptstadt Riga..".

Av de 17 troféerna har 10 kunnat identifieras i Statens trofé-samling. Därtill kommer 7 troféer, som genom påtagliga överensstämmelser visar sig höra samman med dessa 10, och som torde kunna inräknas bland de 13, som enligt "Kündtliche Relation" togs vid Riga från den ryska hären utöver bytet från den 2 oktober. Detta gör i allt 17 identifierade fanor och standar.

Dessa 17 fälttecken låter sig indelas i tre grupper: stora infanterifanor, små infanterifanor, ryttarstandar av ordinär västeuropeisk typ.

Vad de stora infanterifanorna beträffar så togs den 2 oktober enligt "Designation" "4 stora strelitsfanor utur Muscovien". Någon närmare beskrivning ges ej här men de visar sig överensstämma med de fanor, som enligt "Kündtliche Relation" var svarta med ett vitt kors. Dessa dukar har i 4 plancher i slutet av 1600-talet återgivits av Olof Hoffman, HJ. 20:439, 440, 441, 442.

De varandra sinsemellan lika fanorna har den för strelitsfanor typiska rektangulära, på alla sidor bårdomgivna formen, samt fäst-anordning med en i duken fastsydd klädesholk eller -strumpa (i detta fall röd), som kan träs på och av stängen. De stora dukarna, 2,67 x 2,64 m är gjorda av siden i enkelt lager. Det svarta mittfältet pryds förutom av det vita, genomgående korset av så kallade "kännetecken", i detta fall fyra 8-uddiga, gula stjärnor. Bårderna består avdelade i gröna och röda sparrar.

Till sin allmänna typ är de fyra fanorna påfallande lika de moskvastrelitsfanor, vilka den svenske beskickningsmedlemmen, kapten Erik Palmquist år 1673 -74 har avbildat i färglagda teckningar. De ger belägg för att ~~xxxx~~ år 1656 strelitsfanor av korsfanetyper existerade, att sidentyger kom till användning för deras tillverkning och att dessa korsfanor hade större mått än vad senare var brukligt.

FanTroféerna i de två återstående grupperna, små infanterifanor och standar, har varit tilldelade ^{Fanor för} regementen av så kallad " utländsk ordning", d.v.s. förband i huvudsak bestående av ryssar men med utländskt befäl. ^{med flera på en större färd i samt en mindre} Med undantag för livfanan, ^{den med dubbla pygga} vilken tsaren tilldelade regementet, fick dessa utländska regementschefer i allmänhet själva bestämma de enskilda kompanifanornas utsmyckning.

Gemensamt för de små infanterifanorna och för standaren är deras rent västeuropeiska karaktär. Denna visar sig i dels dukarnas

fästahordning, dels i utsmyckningen. Liksom i Västeuropa är dukarna lindade kring och med tännlikor fastspikade vid respektive stänger. Liksom ^{det förhållandes} i Västeuropa är på dukarna målade profana emblem och symboler, omgivna av deviser och sentenser, i detta fall på tyska eller latin. Säreget för dessa fälttecken är hur ~~dessa~~ ^{målade} texter i alla fall utom ett är återgivna med svarta bokstäver mot förgyllda språkband.

Som ryskt inslag finns hos ^{måla} större delen av dukarna ett i guld målat slaviskt kors, omgivet av lans och rör och rysk text. Hos två vitavdukar, HJ. 11:350 och 20:462b, livfana, respektive livstandar för var sitt regemente, är i emblemets ställe en tvåhövdad, förgylld örn - det ryska riksvapnet.

Det förband, som vid utfallet den 2 oktober hade ^{led} ~~de~~ ^{största} svåraste förlusterna, var överste Julius Ziklers infanteriregemente. Själv blev han, svårt sårad, tillfångatagen av svenskarna och (enligt Pufendorf, "Thaten Karl Gustafs") utandades sin sista suck under det han skrek efter en klunk brännvin. 7 fanor härrör från hans regemente. Enligt de tidigare nämnda båda aktstyckena är de beskrivningar, som gör det möjligt att identifiera dem i S.ts.) skrivna på följande sätt:

- 1 HJ. 11:350, livfanan: "Fürchte Gott vndt Ehre den Keysser".
- 2 HJ. 20:451, "eine rohte fahne darin ein Mehrweib. Kom hole meine beute".
- 3 HJ. 20:449, "ein rothe fahne, Stundt mitten ein hirsch vnd darüber, in der Brunst (bin ich) grimmig".
- 4 HJ. 20:445, "stund unten ein Reichs Apffelk, oben eine Chronne vnd mitten Creutzweis ein Scepter vnd schwerdt mit diesen worten aufgeschrieben; gekrönét mit Ehren".
- 5 HJ. 20:447, "eine rohte fahne mit einen Silbern Arm Si Deus pro nobis quis Contra nos".
- 6 HJ. 20:448, "Rödh Fahna, Hüte dich woll".
- 7 HJ. 20:446, är ej beskriven. Den skiljer sig från den svärdsarmförsedda 20:447 genom att handen dessutom griper i en penningpung och att devisen lyder "Kom hole die Beutte".

Kompanier
 Fanorna i den holländske översten Jakob Ronnards regemente var papegojgröna. Av de tre fanor som togs den ^{2.} andre oktober har en ¹⁷⁰ identifierats, HJ. 20:453, ^{20:453.2} Över duken strålar tre flammor i guld och silver, utgående från ett silvermoln, vilket i sin tur delvis omger det i övre stångsidehörnet placerade, förgyllda georgskorset. Den bevarade texten lyder "Fürcht Gott". Upptill på duken ses rester av det slaviska korset.

Försett med samma ^{georgskors} och text är en livfärgad fana, HJ. 15:218. Dess emblem utgörs av riksäpple, svärd och spira. Liksom de följande troféerna har den inte kunnat bestämmas till visst regemente.

En blå fana, HJ. 21:117a, vars regaliedekor överensstämmer med ^(den hos) en av Siklers nyssbeskrivna kompanifanor, HJ. 20:445, är försedd med två stjärnor och texten "Fürchte Gott Ehre den Keÿser".

Gemensamt för dessa 10 fanor för regementen "av utländsk ordning" är, förutom överensstämmelser i utsmyckning och fästansordning, den nära nog kvadratiske formen ^{med} om c. 1,40 x 1,40 m; avsaktningen ^{med sidan} avsbårdar; materialet, bestående av siden i enkelt lager.

Så till sist till standarden

Av de tre standaren är ett livstandar, HJ. 20:462b, samt de ^{skvadern} övriga två kompanistandar, HJ. 20:463 och 20:462, ^{De senare kan} som genom sina ^{De} ~~är~~ tillverkade av dubbel duk sidendamast ock kantade av silkes påtagliga likheter ~~kan~~ bestämmas till samma regemente. / ^{fransar.}

Livstandarets förgyllda örn överensstämmer med den hos nyssbeskrivna livfana, HJ. 11:350. Liksom denna livfana samt den blå kompanifanan, HJ 21:117a, för den, samt de två röda kompanistandaren ^{skvadern} devisen "Fürcht Gott Ehre den Kaiser".

På det ^{skvadern} ena standaret återges Fetons vådliga färd med solvagnen, HJ. 20:463. På det andra standaret är målat en fisk, HJ. 20:464.

Jämför de identifierade tecknarna. Jämför denna demonstration med
 Intressant är att jämföra hur tecknare i Pufendorfs "Thaten ^{III}

Karl Gustafs" från 1697 och i Fabers "Lebensbeschreibung Carls des XII" från 1702 uppfattat några av de erövrade troféerna.